

B 4431

B 4431

A

DUGONICS TÁRSASÁG

EMLÉKÜNNEPE

A SZEGEDI ÁRVÍZ-VESZEDELEM

25-İK ÉVFORDULÓJA NAPJÁN

— — 1904 MÁRCZIUS 11. — —

SZEGED

A DUGONICS TÁRSASÁG KIADÁSA

1904.

061.7 (439.181), 1004" ;

043.9-2 beged "1879"

B hh31

JATE Egyetemi Könyvtár

J000168365

1953

2770

AZ EMLÉKÜNNEP MŰSORA:

1. Elnöki megnyitó-beszéd. *Dr. Lázár György*, elnök.
2. **Március 11.** Költemény, írta és felolvasta: *Nagy Sándor* vendég.
3. **A 25-ik évfordulón.** Emlékbeszéd, írta és felolvasta: *Kovács János*, rendes tag.
4. **A Tisza.** Szabados János költeménye. Szavalta: *Dr. Taschler József* vendég.
5. **A katasztrófában.** Rajz, írta és felolvasta: *Tömörkény István*,
r. tag
6. **Huszonöt éve.** (Árvíz emlék.) Költemény, írta és felolvasta:
Szávay Gyula, rendes tag.

Maury

4

177

Elnöki megnyitó-beszéd.

Tisztelt ünneplő közönség!

A reánk következő éjjel, éjfélután egy és két óra között, huszonöt éve lesz annak, hogy Szeged városa a Tiszaszabályozás Széchenyi István és Vásárhelyi Pál által zseniálisan kigondolt, de az utódok által rosszul keresztülvitt rendszerének az egész művelt világ által megsíratott áldozatává lőn.

A mértőföldekre eső távolságokból a városra zuhanó szennyes ár áttörte azon gyenge nyúlgátat, melyet a végső kétségbeesés ereje pár nap alatt utolsó védőfalul emelt s a maga előtt mindent elsőprő elem vad hatalma pár óra alatt szomorú temetővé változtatta azon várost, mely századokon keresztül való lassú, de állandó fejlődésében hetvenezer jó magyarnak adott otthont, békés lakhelyet.

De a romokból, melyekre király és nemzet, sőt az egész művelt világ könyezve tekintett, az események egymásutánjában megnyilatkozó isteni Gondviselés új

magot keltett ki. Kikeltette e város polgárságában a haladás iránti fokozott törekvésnek s az annak alapját képező üde tetterőnek magvát, mely a király és nemzet együttes jóindulatának melege által új szellemet sugárzott, törekvéseinek új irányokat tűzött ki.

Ez új szellemnek s az ebből fakadó új irányzatoknak köszöni létét Társaságunk is, a Dugonics Társaság, mely majdnem másféltizedévi működés után ez idő szerint már országosan elismert virágzásnak örvend s ha Társaságunk ezuttal emlékünnepet ül, melyen immár őszülő hajjal fel fognak vonulni olvasó asztalunkhoz azon tagtársak s azon barátaink, kik a nagy vész idején, még üde ifjak, részben gyermekek voltak, úgy ez ünnepség tenorában egy sokat szenvedett és sokat fáradt generáció hálás visszaemlékezésének érzelme fog megnyilatkozni azon király, azon nemzet s azon város közönsége iránt, mely e teremő szellemnek életetadója s fejlesztője volt.

Ünnepi ülésünket megnyitottnak nyilvánítom.

Márczius 11.

Irtá: Nagy Sándor.

Előszó.

Jóbarátim, mondhatom tinéktek,
Rendben vagyon az emlékezésetek.
Emlékeztek — szinte hihetetlen —
Arra, mit én régen elfeledtem:
Néhanapján hogy én hajdanában
A poéták szárnyas lován jártam;
Hogy a lantot én is pöngetgettem
S egy csomócska verset elkövettem.
Mondhatnám, hogy hej, régen volt biz az,
Olyan régen, hogy tán nem is igaz.
Pegazusom, szegény, elvénhedett,
Szárnyas volna, de csak szárnyaszegett.
A rég heverő lant ütött-kopott,
Ócska húrja, mind, mind rozsdát fogott.
Reszket már a kéz is, mely egykoron
Gyors pengéssel játszott a húrokon.
S mégis én ez emlékünnap sorján
Helyt álljak a nagy szellemi tornán?
Ám legyen. Jer ütött-kopott lantom,
Húrjaidat még egyszer följajzom.

Nem pályázunk, ó, nem.
 Hirre, dicsőségre,
 Csak mond el, mi történt
 Most huszonöt éve.

Huszonöt év előtt.

Az idő, hajh! bizon gyors szárnyakon jár,
 Haladtában üt és gyógyít sebet;
 De ezt — pedig huszonöt éve immár —
 Nekünk soha feledni nem lehet.
 Azóta is jött jó, rossz váltakozva —
 Volt, nincs, — az ember oly könnyen feled;
 Nem viszi ezt el az időknek sodra,
 Őrzi híven a bús emlékezet.

Huszonöt év! Ennyi múlt el azóta,
 S úgy áll előttem minden, mintha csak
 — Szörnyű zúgással mindent eltiporva —
 Tegnap tört volna ránk a sorsharag.
 Ott kívül a titánok hősi harcza,
 Itt benn bízó remény és csüggedés
 Szállottak lelkeinkben szörnyű harcra,
 S urrá lett végül a kétségbeesés.

Pedig mi fölséges szép volt a reggel,
 Nem vehetted egy szellőnek nesztét,
 A fényes napkirály ragyogva kelt fel,
 Tavasz-verőfényt hintve szerteszt.
 Reményvirág nyílt fásult szíveinkben,
 Hanyatló hitünk újra éledett.
 Életigéret ez, — velünk az Isten . . .
 Nem veszhet el, ó élni fog Szeged!

Oh! mily gyönyör visszaélmodva látni,
 Amint nehéz álomból ébredek,
 Kiskertiünknek fehérvirágos fái
 Ahogy lágyédesen köszöntenek.
 Illatot lehel mind a virágos fa . . .
 Édes kis kertünk ó be szép valál! . . .
 Ugyan hogy is, hogy is hihettem volna,
 Hogy álarcz az, — a mosolygó halál!

A csend, a fényözön csalóka kép volt,
 A nagy betegnél végső enyhület . . .
 Sápadra vált a tiszta, fényes égbolt,
 Remény helyébe szállt a rémület.
 Sívítva, törve, zúzva, port kavarva
 Nyargalt felénk a rettegett vihar . . .
 Megállt künn a titánok hősi harcza,
 Csüggedten hült le minden férfikar.

A szörnyű perczben vége már a hitnek,
 A szívünkben csak gyötirelem maradt.
 Viharszárnyán apokalypszisznak
 Minden pokolja, réme, ránk szakadt.
 A tenger árja tör, zúz . . . Veszve minden.
 Sár lesz a föld, nincs már előtte gát.
 Elfordult tőlünk, elhagyott az Isten —
 Meneküljön, fusson ki merre lát! . . .

S jött a végpercz, fölsírt a vészharangszó,
 Oh szörnyű éjjél, oh szörnyű éjszaka! —
 Megtört a férfiszív, kitört a jajszó,
 A kétségbeesésnek jajszava.
 Kongj, öreg harang! Hirdesd a vészes éjbe,
 Hirdesd, míg ércszíved meg nem reped:
 Bölcsőnk s meleg fészünknek vége, vége!
 A nagy beteg meghalt, kiszenvedett! . . .

*Meghalt? Oh nem, népek urának hála,
 Feküdt bár hullámsírba' mint halott.
 Szerette fészkiünk s bölcsőnknek halála
 Kétségbesésnek rémlátása volt.
 Holtan feküdt bár Jairus leánya,
 — Ismerjük a csudás történetet —
 Az Üdvözítő „Kelj föl s járj” szavára
 Halotti álmából fölébredett.*

*Az égből fakadt meleg fény bejárta
 Hollószárnyon az egész földtekét
 S az elbukott felé nyújtá kitarva
 Ezernyi ezrek segítő kezét.
 Ismétlődött a nagy tragédiába'
 A biblia csudás története:
 Az új Üdvözítő „Kelj föl” szavára
 A rommá vált halott fölébrede.*

*S ez Üdvözítő, az új Istenember,
 Kinek dicsfény övezte homlokát,
 Ki előtt gát nem volt, se föld, se tenger,
 Aki létrehozád az új csodát;
 Ki új szülők levél, kihez mi ajkunk
 Ma is és örökké hálát rebeg;
 Ki világpéldát tevél mirajtunk:
Részvét a te nagy, fölséges neved!*

*Te hoztad el királyunk s a szemébe
 Te csillogtatád itt a könyeket;
 Te ihletéd, te mondatád ki véle
 Teremtő szót: „Szebblesz, mint volt, Szeged.”
 Te hoztad vissza szertebolygó népünk,
 Akit balsors a fészkiéből kivert;
 Te adtad vissza elveszett reményünk,
 Te élesztéd bennünk az új hitet.*

S a hitnek mindent legyőző hatalma
 Visszaadá, mi volt a vész előtt,
 Mit elrabolt tőlünk balsors haragja:
 A teremő, munkabíró erőt.
 És lőn új életnek fölpezsdülése
 A helyen, hol az élet megfagyott,
 S a fészkhöz ki visszatért, a népe
 A pusztult helyén új fészket rakott.

S az új szebb lett és fényesebb a voltnál,
 Beváltottuk az ősz király szavát.
 A réginél fényesebb hogyne volnál,
 Hisz köny és verejték hullá rád.
 Ime a balsorsnak is van határa,
 A vész elmúlt, eltűntek a romok.
 Áll megint a magyarság büszke vára,
 Kisimultak a ránczolt homlokok.

Ma is szól a város öreg harangja,
 De a szívünkbe többé nem nyílal,
 Mint mikor ránk jött az ítélet napja
 Minden szívszaggató borzalmival.
 A márcziusnak nagy katasztrófája
 Ma immár csak egy bús emlékezet,
 Lelkeinken futó felhőnek árnya,
 Mely elsuhan erdők, mezők felett.

Oh, halljuk ma is a bűgő harangot,
 Átjárja szívünk minden rejtekét . . .
 Öreg harang, nem gyilkol már a hangod,
 Visszhangozod hálánknak zengzetét.
 Versenyt szól véled szívünk dobbanása.
 Hogy a gyásznapi emléket hirdeted . . .
 Kongj csak tovább, hirdesd szét a világba,
 Hogy áll s örökké élni fog Szeged!

A huszonötödik évfordulón.

Emlékbeszéd.

Írta: Kovács János.

Ma éjjél után az új városháza öreg harangja huszonötödször kondul meg abban a gyászos órában, a mikor a tengerre nőtt Tisza hulláma rátört városunkra, hogy világra-szóló szerencsétlenségünknek emlékét hirdesse.

Az ifjabb nemzedék, az újabb lakosság, a harangkon-gásának messze bűgő érczes szavát alig érti, alig érzi; de mi, kik ott voltunk, kik láttuk a haragvó hullámok csap-kodását, pusztító, rontó gyilkolását, kiknek szerény családi ősi tűzhelyén azon órában a múlt szeretetteljes emlékü tüze örökre kialudt, a kiknek szeme-láttára néhány óra alatt pusztult el, semmisült meg az ezrek, meg ezrek által sok szá-zadon épített s féltő gonddal, élet-áldozással védett városnak — úgyszólván minden háza, minden otthona: nekünk a rettenetes pusztulást, vészt hirdető s az akkori nagy teme-tésre hívó harangszó bánatos bűgása, kongása belemarkol a szívünk érzésébe s a múlt minden örömét, a múlt minden keservét, minden fájó emlékeit felújítja lelkünkben.

Igen! minden örömét, minden fájó emlékeit felújítja; de mégis, ma úgy tetszik nekem, mintha a 25-év előtti éj bor-zalmának s reményvesztett szívünk fájdalmának megújító emlékére zúgó harangszóban nem csak a legyőzöttek, az el-

pusztultak keservének jajjongását, nemcsak a vést, a pusztulást, a város-temetést hirdető búsongást hallanók; hanem, mintha a nélkülözve dolgozók, küzdők győzelmét, diadalát elismerő, biztató, üdvözlő-hang zengése is ott rezegne már abban az érczesen csengő harangszóban!

Ott zeng-e vajjon? Ott!

Az rezeg-e vajjon? Az!

Kérdhetné tehát bárki is: helyes-e, üdvös-e akkor ma a múlt fájó emlékein boronganunk, amikor már úgyszólván emléke él csak annak a borzalmas éjnek, mely a régi városra, a régi Szegedre reá borította az elpusztító lepelt, amely alól ime rövidke 25 év alatt a megifjodott, a megszépült, — az úgynevezett modern fejlődés útján haladó város bukkant elő, melynek palotákkal szegélyezett díszes téerein — bárha megszürkült, megfehéredett fűtökkel is, de elégtlenül járhatnak kelhetnek azok, kik a vész napjaiban a keserűség tiszta, fájó könyeit hullatták szeretett régi városuk romjai fölött elterült pusztító enger szennyes hullámai közé?

Én azt válaszolom: helyes is, üdvös is! Mert az újabb nemzedéknek meg kell ismernie, tudomásul kell vennie és át kell majdan adnia a jövőnek is, hogy a múltakon borongók érzésében, a régi emlékek hív megőrzésében rejlik az újjáépített Szegednek valódi ereje, mert a múlt emlékeit őrző, ápoló nemzedék érzése, gondolkozása, cselekvősege — Szeged városának, Szeged népének azon hatalmas tőkéje, mely a nemzeti dicsőség városában a csüggedni nem tudó kitartó erőt, a fennen lángoló ősi magyar nemzeti szellemet képviseli, melyet a pusztító elemmel küzködő, az újváros kialakulásán és fölépítésén áldozatkészen dolgozó nemzedék a régi város romjai közül épen, tisztán, nemesen áthozott Szegednek újra zöldelő mezőire, díszes téereire, *amely szellemnek, amely ősi erőnek, áldozatkészségnek annyi megpróbáltatást kiállott legutóbbi 25 éves diadalát ünnepeljük ma Szeged történetének egyik leggyászosabb évforduló-napján.*

Most, hogy ezekről szólok és a múltakról emlékezem, úgy érzem, mintha a mesebeli királyhoz hasonlítanék, kinek egyik szeme szüntelenül sírt, könyezett; míg a másik egyre mosolygott, örült, nevetett.

Szeged ezer éves története, a gyászos csapások, a le-sújtó szenvedések, gyakran századokig tartó nyomorteljes küzdelmek, a szívtettépő honfibanat sorvasztó keservének egész lánczolatát tünteti föl, de föltünteti e történet Szeged népének a nagy megpróbáltatásokban értékesülő, kitartó, csüggedni nem tudó erejét, önfeláldozását, munkára hajló serénységét, *ragaszkodó szeretetét a magyarsághoz, a szabadsághoz és szülőföldhöz*, föltünteti nemzeti szellemét, melynek zászlóját a szenvedések kohójából megmentve, ma is magasra tartva, diadalmi fénynyel lobogtatja.

Csoda-e hát, ha e város népének küzdelmekben, szenvedésekben, de a kitartó nemzeti erőt jutalmazó diadalmas eredményekben sem szegény történetén végig tekintve: egyik szemünk a bánattól, — a másik az örömtől könyezik?

A csapások, a megpróbáltatások sorozatában Szeged története kimagaslólag *három szörnyű csapásról* emlékezik, melyeknek mindegyike a végpusztulás, a megsemmisülés szélére sodorta e nagy magyar várost és megsanyargatott, megfogyott, de meg nem tört népét.

Az *első csapás* a XIII-ik század első felében a *tatár-dúlás* volt, melynek pusztító nyomoráról, keservéről, még századok után is sirva emlékeztek, beszéltek a késő unokák, — mely után itt a kanyargó Tisza lankás szigetei között, alig maradt ház, alig maradt magyar.

Ámde IV-ik Béla király kegye újra benépesítette a város terét, az ősi lakosság maroknyi népének szelleme és ereje mellett aztán a régi Szeged újra élt, fejlődött, gyarapodott s mint tudjuk, alig pár század után a hollós czímerű nagy magyar király alatt már az ország egyik legkiválóbb városa volt.

De alig fénylett, alig virágzott e város gazdag térsége és népe föl, már *a második* szörnyű csapás zúdult reá.

Jött a török s urrá lett a leölt vitéz népnek megmaradt néhány száza — és a kirabolt, fölégetett házaknak üszkös falai fölött.

Ki tudná elmondani, hogy másfélszázad alatt mennyi szenvedés, mennyi keserv facsarta, szorította össze a szíveket s mennyi keserű, fájó könyvet hullattak itt, a földült, rombadöntött, fölégetett és ezrével leölt lakosság egykori boldog otthonának falai között?

Elüzetett a török is és a megfogyatkozott lakosságú város föllendítését a polgárokkal karöltve ismét a királyi kegy vette istápolás alá; csakhogy ez istápolás mellett tündökölt föl újból a megmaradt szegedi népnek el nem csüggedő, ősi szellemében rejlő azon hatalmas magyar nemzeti ereje, — melynek és a mindig velünk levő Mindenható Istennek köszönhetjük azt a változatos és nehéz küzdelemmel kivívott eredményt, melyre mindenha büszkék vagyunk és leszünk, hogy a legnagyobb magyar szónok e város népéről, e város terein másfélszázad után már így szólhatott: „Szeged népe, nemzetem büszkesége!”

Ki nem tudná, hogy e dicsőséges beszéd után Szeged népére újból ismét csak a keserűség felhős ege borult?

Ez nem tartott soká. Másfél évtized után már derült ég alatt vidáman dolgozott a nép és a város ismét fejlődött, haladt, virágzott.

Ekkor jött *a harmadik*, a legborzasztóbb csapás, mely a második után háromszor száz év múlva sújtott reánk.

Ezt a csapást, ezt a pusztítást, pusztulást láttuk mi 25 év előtt, ezt könyeztük, ezt keseregtük mi, amikor megkonduult az a bús harangszó, melynek bűgása, zúgása, kongása, temetésre szólott akkor, temetésre, melyről azt hittük, azt éreztük keservünkben mindannyian, hogy ebből *a magyarság ősi várának, Szegednek*, nem lesz többé föltámadása már!

De lett! Mert ez a híres harangszó — melyhez hasonló, messzehangzó harangcsengésről a népek históriája nem emlékezik, — nemcsak e város térein, rónáin, hanem a magyarok hazáján túl, az egész világ kerektségén végig hangzott, zúgott s a nagytemetésre hívó zengésével a csodás harangszó megdobbantotta az egész világ szívét.

Ez a hatalmas dobbanás s e dobbanásban rejlő hatalmas meleg erő, mely a világ minden tájáról Szeged felé áradt, visszhangozott — ez lön Szeged föltámadása!

Mint egy rege-, mint egy mese-kép tűnik föl előttem, hogy itt, a díszes Szeged fűszőnyeges térein, utczáin; palotái és napsugaras homlokú házai között, meg ott künn a zöld kalászos földeken és virágos mezőkön, hol csak a délibábos csalfa játéku tündeképek rajzolnak nekünk tengert, hajót meg vitorlás csolnakot — huszonöt év előtt tényleg úton-útfélen a hajók és csolnakok egész raja úszott a várost borító csendes vizen szerteszét és az ezüstös pikkelyű keszegek ezrei gyors illanással menekültek a zakatoló gőzhajók hullámverései elől — onnan az alföldi vasut körül — be ide, a terek és utcák közé, hol most ezer meg ezer ember járkal az aszfaltos utakon.

Hogy is történhetett? Hiszen e város népe nemcsak tatárral, törökkel, némettel, ráczzal viaskodott, de sáskával, pestissel, tüzzel, meg a vízzel is küzdött, főleg ezzel szemben már századokon át, úgyszólván évtizedről-évtizedre, majd meg minden évben is — és mindenha győzött e fenyegető veszélyes elemmel szemben mindekkorig.

És most, az ezer éves városnak — melyet az ellenség tengernyi hulláma száz meg száz éven át el nem tudott, el nem birt söpörni — mikor már népe is újból megsokasodott, mikor már ismerte a rakoncátlankodó folyó hullámaival szemben a védekezés fortélyait, most kelle e hullámok által legyőzetni-e, elsőpörtetni-e?

Igen! csakhogy eddig, századokon át mindig a folyónak széles nagy ágyában hánykodó vizével küzdött csupán. Nem

ismerte, nem látta még a megszükitett ágyát haraggal szétromboló Tiszának tengernyi-tengerré nőtt hullámaival, melyekkel 25 év előtt, 1879-ik év márczius 8-án, fenyegetőleg övezte körül a várost.

Ilyen vizet csak sejtett, ilyen víztől mindig, századok előtt is aggódva, félve-félt a nép.

A XVIII-ik század elején az egész Tiszavidéke — így Szeged is — rengeteg sokat szenvedett a szokatlan nagy vízáradások miatt s már akkor attól rettegett a szegedi magistratus, hogy a Tisza vízárja eljut az Öthalomig.

Szeged hatósága akkori — 1712-ik év május 15-én kelt — egyik levelében a pozsonyi országgyűlésen levő követeknek így ír: „Minapi levelünkben is tudósítottuk vala az árvizek felől Kegyelmeteket melyek mindekkoráigh csak dagadnak és áradnak fő képpen a Tisza, a Maros indifferenter van, de meg gondolhattya Kegyelmetek, hogy Arad felé a hajók nem a Maros járásán, hanem valamerre teczik fel s alá járhatnak, Temesvárra meg Kikindán át jutunk.

Az Klméd viváriumuma is közel van a vízhez, mivel a töltést nem győzi a nép mindennap continualni. Pinczéje pediglen bár annyi borral volna teli mint vízzel. Felső város egészen kiszaladt a szőlőkhez, az gabonákban és kaszláo helyekben nagy károkat tött a víz úgy annyira, hogy Tokaj táján egész Szolnokigh és Csongrádig megemlegetni fogják a lakosok. Mindenben nagy szükség van, se bor, se kenyér, se ökör, se számár, egy profont is 8 és feljebb Polturán adatik . . . adgya Isten, hogy vissza jövet Kegyelmeteket *Ött halomtól fogva hajón ne kellessék akkor be hozatnunk.*“

Mitől 17 évtized előtt úgy félt, úgy rettegett a Magistratus, az 1879-ik év márcziusában bekövetkezett.

Ezen hó első napján Szeged régi házain megjelent a kiáltvány: *„legyen készen mindenki, mert a tett, a cselekvés ideje elérkezett.*“

A csendes folyó már ekkor szilaján rohant karókkal megspékelt bordái között, a hajló füzek pedig fulla-

dásig úsztak a rohanó szennyes habokban és az ár nőtt, nőtt szünetlenül.

A cselekvés óráját hirdető dobszó bár tétlenül senkit nem talált, a napról-napra fenyegetőbben növekvő szörnyetegnek tengerré duzzadása aggodalmat keltett a szívekben s a még pár nap előtt eleven város a kihaltság jellegét öltötte föl.

Egyetlen hangszer se szólt már a városban, csak a dob pergett szünetlenül, jobban, jobban: vészt, veszedelmet hirdetve utczákon, téreken, mindenfelé.

Márczius 5-én Petresnél elszakadt a várost védő külső töltés s a tengerré dagadt Tisza, áttörve gátján, hátulról közeledett védtelen városunk felé.

Algyőt, Tápét nagy hírtelenséggel elnyelve, elégedetlenül sietett a szilléri földeken keresztül ide hozzánk, a mi tűzhelyünk köré.

Márczius 7-én délután úgy 4 óra körül már a szeszgyár melletti körtöltés tövében locsogott, mindinkább emelkedve fölfelé, maga alá temetvén, a szilléri szőlők gyümölcsös fáit, házait s terjedt, nyomult tovább.

A meder vize szemlátomást egyre duzzadt, egyre nőtt. Betöltötte már a Fehér tavat, meg a Matyot, *körülvette a messze kimagasló Öthalom halmait* s csakhamar megjelent az alföldi vasút mentén nagy hírtelenséggel emelt vékony töltésnél is, hol akkor már lázás izgatottsággal folyt a munka, de az emelkedő árral egyensúlyt tartani nem volt könnyű dolog.

Megkezdődött az élet-halálharcz, a vészes, kínos küzdelem.

Ekkor már telve volt az ország Szeged veszedelmének hírével, egy nemzet aggódása kísérte figyelemmel a rettenetes harcot, melyet az ország kormányaitól közömbös hidegséggel állandóan magára hagyott ős Szeged népe végzetszerűleg harczolt a fenyegető elemmel mindekkorig.

A városban rémület ült a gyengék arczán, hiszen ezt az oceán gyűrűt Szeged között még nem látta soha senkisé.

Rettegés és várakozás, biztatás és remény, harag és elkeseredés, félelem és aggodalom váltakozó érzelmei között gondolt mindenki a legrosszabb eshetőségre is, de tudj' Isten, Szeged lakosságának legnagyobb része nem akarta elhinni, nem birta elhiteni magával, hogy a víz bejöhessen a városba.

A veszedelem óráról-órára egyre nőtt, de a reménykedők minden nappal erősebben bíztak, hogy a győzelem nem maradhat el, csak kitartóan dolgozzunk.

Dolgozott is egész Szeged s az a lázas munka ott az alföldi vasut vékonyka töltésén, amily ritka, — ép oly rettenetes látványa volt a borzadályosban oly gazdag küzdelemnek.

A nyolcz nap óta éjjel-nappal, de szünetlen aggodalommal dolgozó népet most már a katonaság váltotta föl.

Márczius 10-ikére virradtunk.

Dorozsmán akkor már kongott a vészharang, az emberi sikoltozás és jajkiáltás áthangzott a vizen hozzánk, a kétségbeesés végerőlködésével dolgozott a nép és katonaság a kitűnő katonának és kiváló embernek: *Pulz* tábornoknak kommandója mellett.

A szél egyre verte ekkor a hullámzó vizet, de a kitartó munka és Isten keze még megmentette e napon Szegedet!

Márczius 11-ike küzdelmes napjainknak az első biztató napja volt, a víz a megerősített töltés alatt maradt és nem áradott.

A már kétségbeejtőn nyomott hangulatba egy derűs, biztató sugár lopódzott be s reményünk a győzelemnek csalóka fényével kecsegtetett.

Szép csendes volt az est, még ott égett az ég peremén a ragyogó napsugár sötét piros színe, mikor észak felől — úgy 8 óra tájt — egy szürke felhő tolakodott a tiszta égen fölénk.

Egyszerre elborult az ég s aztán lassan permetezett az eső, majd egy langyos szél kavarta föl az utcák porát, melyet hirtelen egy szélvöltség kapott el s egy pillanat alatt

végig sívítva Szeged utcáin, térein, sötét portengerbe borította a várost, 9 órakor pedig a még rövid idő előtt nyugod, Oczeánt ott künn dühöngő tengerre korbácsolta föl.

Minden arcz elsápadt, elállt a szívek verése, s az elnyomott, visszatartott fájdalom keservének könnyei túlultak a szemekbe.

Perczről-perczre erősebben tombolt, sűvöltött a szél, az állatok irtózatuk ösztönétől elkapatva: üvöltöttek, bögtek, nyihogtak, vonyítottak versenyt a sívó viharral.

Láttam, ott voltam a sűlyedő gáton, a tenger sötét hullámai mellett, ott az elemek és emberek pokoli zsívájában hol a száz meg száz fojtó füsttel égő fáklyák vörös lángja egy-egy pillanatra fényt, világot vetett a dűbörögve csapkodó, haragos tenger hullámaira, melyeket a vihar hideg szele mil-iárd foszlányokra tépve a kétségbe esni nem tudó küzdőknek-dolgozóknak verejtékes arczába szórt.

Hiába való volt akkor már itt minden erőlködés, minden küzdelem, a dühöngő tengert emberi erővel megfékezni, visszaverni nem lehetett.

Éjfél utött. A régi Szeged utolsó napjának óráütése volt ez. A felhők között bandukolva bujdosó hold halaványan hidegen nézte az ezer éves városnak borzalmas kimúlását.

A végzetes óra eljött, consummatum est!

Hajnali két óra tájt megkondultak a város-temetésre szóló vészharangok, eldördültek az ágyúk s az őrszemek puskalövései recsegve ropogtak mindenütt. Az első fuldoklók véghörgése a segélyérti síkj, sívítás, jajj, ordítás, üvöltés, bögés, vinnyogás, meg az ezernyi ezer rogyadozó háznak robaja, recsegése egy irtózatoss hangzavarrá tömörülten megreszkettette a levegőt, melyben a sűvöltő hideg szél, mint a halál, hozó kukik, rikoltott szünetlenül.

Az összekavarodott hangok rettentő zsívájában egy pillanat alatt hirtelen kialudtak a lámpák, elsötétedett. E sötétségben a városukat oly nagyon szerető erős férfiak szeméből kicsordult a könny s a fájdalom borozdálta arczokon lassan-lassan pergett alá.

Mit a századok és küzdelmek hosszú során keresztül annyi sok-sok ezernyi ember nemzedékről-nemzedékre karddal, munkáskézzel, vérrel, verejtékkal, észszel, szívvel, szorgalommal, kitartással, türelemmel, lemondással, körültekintéssel, cél tudatos előrelátással mindig őrzött, védett, ápolt: őseinek családi otthonát, a magyar nemzeti szellem tiszta oltárát, pár óra alatt eltörülte a tengerré dagadt Tisza piszkos hulláma a földszínéről.

Úgy négy óra tájt a vízszemfedő egészen beborította a rombadőlt várost s ekkor elhalt, megszűnt a harangok bús, gyászos kongása; az üvöltő szél elült s a gonosz tenger is lecsillapult.

A felhő elvonult az ég tetejéről s a teljes hold fénye borzalmas világot vetett Szeged újkori napjának legsötétebb hajnalára, melyről akkori mérhetetlen nagy keservünkben alig mertük hinni, reményleni, hogy a tengerré dagadt folyó hullámaiba fult, rommá lett városunk egére nem sokára a szebb jövő reggelének napja fog reá pirosodni!

Pedig a reményt, az életet adó nap reggele csakhamar reá pirosodott, mert a nem dicsőtelenül elbukottak keservének megfagyott könyeit az egész világ emberszeretetének melengető érzelve sietve-sietett letörölni.

Első volt az elsők között, ki a csüggedőknek vigaszt, az aggódóknak bátorítást, a szegényeknek segínyt, a reményvesztetteknek reményt hozott közénk: *a király*, kit Szeged város első embere, *Fálfy* polgármester, fogadó szavaiban így üdvözölt: „*Isten hozta Felségedet közénk, hajléktalanok közé!* Felséged megjelenése a legnagyobb vigasz és remény arra nézve, hogy végkép elpusztulni és megsemmisülni talán mégsem fogunk.”

„*Szívem fájdalma vezetett ide* — szólt erre könnybeborult szemmel, egész megindúltan a király — Magam is óhajtottam látni a szerencsétlen város bajait, melynek üdvét mindenkor szívemen hordtam. Azonban remélem, Szeged újra fel fog épülni. Nem kell búsulni, uraim! Van és lesz segítség. Lel-

kem legjobb reménye, hogy jobb idők is fognak jönni és hogy ezen derék város még fel fog virágozni.“

Dáni főispán a mélyen meghatott csoportból szintén könyezve mondta a királynak erre: „Felséged atyai szívétől függ, ha elmondhatjuk még, hogy Szeged nemcsak volt, hanem lesz is.“ — Mire a főispán felé fordultan, legyőzve az ellágyult embert önmagában, a király erős, nyomatékos hangon így válaszolt: *„Biztosítom, hogy Szeged lesz, még pedig szebb lesz, mint volt!“*

Im az első, a hatalmas biztató királyi szó!

Előbb gyalog a töltésen, majd csolnakra ülve, végig hajózott ezután a város romja fölött elterült tenger hullámain s midőn látta a volt hatalmas nagy város nyomorát, midőn látta az ezernyi-ezer embernek bánatos arczán a visszatartott keserv letörölt könnyeit, nem tudta, nem bírta jóságos szívének alágördülő könnyeit ő sem visszatartani: *„hiszen az Urak nem oly rettentőnek rajzolták a város helyzetét, mint minőnek látom.* Sokat olvastam és hallottam, de így szerencsétlenségről képzelmem sem volt.“

Így szólt a király s letörölte könnyeit, a könnyeket, melyek az átokká vált víztenger mélyéből áldást fakasztottak Szeged város életére.

* *

Amily tragikus, amily megrázó, megsemmisítő volt az elemmel harczolt küzdelmünknek szerencsétlen vége, ép oly hatalmas, ép oly magasztos és fenségesen nagyszerű volt a világ, az emberiség nemes részvéte, biztató szeretete hozzánk.

Nem az a nehány millió forint, nem az a sok, sok ezer kenyér és tömérdek mindenféle jótékony és nemes adomány tartotta fenn és együtt Szegedet és népét! Oh nem az adományok sokasága és sokfélesége esett jól nekünk, nem az segített meg minket keservünkben, nyomorunkban, oh nem! hanem az a szeretet melege, az a biztató, lelkesítés buzdító heve, mely a király, a nemzet és az egész világ szívéből oly jóságosan, oly áldásosan sugárzott felénk.

Hiszen a vész első napjaiban *Kossuth* Lajos írta azt, hogy: *„Szegedet csak Szeged népe támaszthatja föl“* s ami Szegednek újból alkotását illeti — úgymond, — bármit s mennyit tegyen is a királyi hatalom által támogatott nemzet Szeged javára, *ez csak segítség lehet az alkotásnál*, de nem maga az alkotás! — „Ennek nagy munkájában az oroszlán rész mindenesetre népének csüggedetlen erélyére vár.“

„Hát ne csökkenjen ez erély, ne csüggedjen az önbi-zalom, most az újjáalkotás hivatásánál. Szeged népére olyan dicsőség vár, mint aminővel egykoron Augustus Cesar dic-sekedett. A vályogváros helyébe kővárost kell építenie, mely Magyarország második, a magyar faj első városának címére minden tekintetben érdemes legyen. Az a nemzedék, mely megküzdött a pusztulással, méltó e dicsőség kivására. Mu-tassa meg, hogy azt ki is vívja magának. Nőljön erélye, mint a pálmafa nő a teher alatt. Mutassa meg, hogy mire képes *a szegedi magyar!*“

A királyi szó, a népek, a nemzetek s *Kossuth* írásában a felénk sugárzó magyar nemzeti lélek bátorító, biztató meleg-sége a foszlott kéveként erre-amarra szállingókat visszaterelte mind s a nagy munkára serkentette föl.

És hogy Szeged megértette a világ biztató szavát és hogy Szeged népe megérdemelte a király és nemzet bízalmát, szeretetét, és hogy Szegednek a vészt átküzdötte nemzedéke teljesen át volt hatva a reá háramló nagy kötelesség érzetétől, és a lelkesítő tudattól, hogy *„Szegedet csak Szeged népe építheti újra föl“*, és hogy a feléje nyújtott kezét, a tette, a munkára serény kitartás fogadkozó érzésével bátran szorít-hatta meg: erről csakhamar elégedetten, örömmel győződhetett meg ország-világ.

Négy és fél év múlt csak el s már megmutatta e város népe, hogy *„mire képes a szegedi magyar.“*

A négy és fél év előtt hajléktalanná vált város polgár-mestere szétnézve a házsorokkal díszes széles utczákon s téreken, boldog örömmel már akkor így üdvözölte az itt újból

megjelent királyt: „Isten hozta Felségedet e város boldog lakói közé s a gondviselés gazdag áldása kísérje minden lépteit. Fölséged akarta, hogy e város új életre keljen, szebb legyen mint volt, népe boldogabb s biztosabb jövőnek nézzen elébe.“

„Ma, midőn Felségedet örömmel újra üdvözölni szerencsénk van s szívből fakadva mondjuk, hogy Isten hozta Felségedet azon városba, mely Felséged akaratából újra áll s szebb, mint volt, egyuttal népét is boldognak, szerencsésnek láthatja már Felséged, mert e nép, a város minden lakója tudja, hogy Felséged atyai szeretetét a legnagyobb mértékben bírja.“

„Hálát mondok az isteni gondviselésnek — szolt örömmel a király — hogy ötödfél év előtt e helyen szívem mélyéből érzett óhajvásom teljesülve, Szeged városát a reá nehezedett súlyos nagy csapástól nemcsak felüdülve, de virágzóbban, mint előbb s nem gyászól, hanem örömtől áthatva, láthatom — legyenek meggyőződve, hogy szívesen fogok néhány napot tölteni körükben, mint e hű város örömeinek részese.“

Mint tudjuk, nemcsak a király és fényes udvara, hanem az egész nemzet örvendező képviselete jelent meg 1883-ban az új Szegeden, melynek téreit, utcáit már ekkor új élet töltötte be, s meggyőződhetett a király és a nemzetet képviselő fényes kísérete, hogy az utcákon, melyeken rövid idő előtt csak tengert, romokat, nyomort és a keserv könyeit láthatták; most már örömtől áthatott nép jár hullámozva föl- s alá s látva a kimondott királyi szó sikerét, eredményeit: a királyi szemekből is az öröm, lelkesedés, meglegeedés melege sugárzott *Szeged népe* s ki e népnek munkáját oly sikerrel, ernyedetlen munkával eredményre vezette — *Tisza Lajos felé.*

Szeged tehát *négy és fél év alatt* talpra állt.

Nyugodtan mondhatta és mondta a nagy újjáépítő munkás-vezér *Tisza Lajos* akkori búcsúzó szavában: „Szeged már érzi ereiben a megifjodott vér lüktetését és be fogja

bizonyítani, hogy többet tud, mint hálát rebegni, — fogja tudni a hála adóját le is róni, meg fog felelni a várakozásnak, melyet hozzá a király és nemzet jogosan kötnek.“

És hogy a hozzákötött várakozásnak, a benne helyezett bizalomnak, reménynek, és az elvállalt nagy és terhes kötelezettségnek és kötelességnek évről-évre, egész máig, 25 év alatt miként felelt meg Szeged, arról mindenki meggyőződhetik, ki szétnéz a város téerein és megtekinti alkotásait, kultur intézményeit. Mindenki meggyőződhetik, hogy Szeged népe, nemes missziója nagyságának tudatától teljesen át volt és át van hatva s nem pusztá szó, nem üresen csengő szólam Szeged népének ősi erejéről, kitartásáról, munkáságáról szólanunk. Meggyőződhetik bárki is, hogy a pusztulást kiállotta nép a rövid 25 év alatt nem eredménytelenül fáradozott, igyekezett a nemzet bizalmának, várakozásának megfelelni; meggyőződhetik bárki is, hogy Szeged lakossága mindegyre építi, fejleszti városát s hazafias áldozatkészsége mellett nagy hivatásának megfelelően fejlődik és halad s e haladását minden időre híven jelképezi a városháza ormán az újraélő városképe, az a fönix madár, mely *röpülésre, haladásra* készen, terjengeti szárnyait.

Mi pedig, kik 25 év előtt a vész első pillanatában, reményvesztetten lesújtva, könyezve hallgattuk az öreg harangnak gyászra, temetésre hívó szavát, mi kik az elvesztett Szeged minden kövére, minden emlékére a régihez való ragaszkodás melegérezésével emlékezünk, ma 25 év után, — ha a pirkadó hajnalban meghalljuk az emlékeztető harang csengését, zengését, a bánatos érzés mellett az öröm könnye csordul ki szemünkből s a mindenható Istenhez forduló szívünk hálájával lelkesen örvendezünk, hogy megérhettük, hogy láthatjuk, hogy az új Szeged, híven az ősi szellemhez, a nemzeti érzés és haladás világító fáklyáját lobogtatja fejlődésnek és virágzásnak indult falai között.

A Tisza.

(Szabados János költeménye.)

Szavalta: Taschler József dr.

*Légy átkozott folyó, ki törsz hazád ellen,
Nyíljék benned sötét örvény, hogy elnyeljen,
Ered kiszáradjon, vized elapadjon,
Iszapos ágyadnak nyoma se maradjon!
Meg ne tudja fia egy boldogabb kornak:
Öldöklő habjaid mely vidéken folytak,
S ádáz tetteidről ha rémmesét szőnek,
Emléked éljen a múltból ijesztőnek.*

*Gyarló, gögös ember, mért átkozol engem?
Hiszen a mi vagyok, te általad lettem.
Kiket megfosztottál tőlem: a völgy s róna
Tegyenek mellettem bizonytságot róla,
Hogy áldásuk voltam apályban és árban,
Keblem kincs-bányáját számukra kitártam,
Választott útamon békésen haladtam,
Semmiben sem esett kár vagy baj miattam.
Mikor a tavasz jött illatot lehelve,
Megtért az élet a dermedt földkebelbe,
Mikor a nap újra mosolygott az égről
És a jégkoronát a hegyek fejéről*

Kezdte olvasztani, fű, fa, virág zsendült,
 Madarak dalától az erdő megzendült:
 Akkor megindult és zúdulva leszálla
 Egyesülni velem a patakok árja.
 Akkor — mint a kebel, ha felbuzog tette —
 Dagadozni kezdett vizem minden cseppje.
 S gyönyörködtél-e már vészterhes felhőben?
 Mint vészterhes felhő, úgy rohantam, nőttem,
 De ha birodalmam határához értem,
 Mint megbékélt tenger lesimultam szépen.
 Mivé tette kezéd az én birodalmam?
 Az az áldott, nyájas, boldog vidék, hol van?
 Odáig nyúlt el a délibábos róna
 S mintha csak vizemnek folytatása volna,
 Úgy csillámlott, fénylett rajt' az ingó-lengő,
 Kis pacsirtát rejtő búzakarász-erdő.
 Nekem is volt erdöm: liliom és nádas,
 Ott tanyázott, fészkelte milliónyi szárnyas
 S oda oly örömet jött látogatóba
 Szegény ember kedves madara: a gólya.
 Nádasom vidáman szelte egy-egy csolnak,
 Csolnakban jó kedvű vadászok daloltak,
 Alkonyatkor haza dús zsákmánynyal tértek
 S felszárnyaló dallal üdvözöltek érte.
 Halász ha beveté vizembe a hálót,
 Gazdag fogás miatt hálás szívvel áldott.
 S mikor szétteríté fátyolát az este,
 Tenger csillag tükrét én bennem kereste,
 S tengernyi csillagtól fényes, bűvös este,
 A szerelmes pásztor szép kedvesét leste:
 Belehelte lelkét egy-egy édes dalba,
 Addig fújta sípját, míg a lányt kicsalta,
 S hogy kicsalta a lányt, a sípot eltette
 S lelkét a lány piros ajkára lehelte,
 Rózsák között jártak szerelem honában...
 Minden elnémult, csak én susogtam lágyan.

Íme, ez volt régen, ilyen vala hajdan:
 Áldott, nyájas, boldog az én birodalmam.
 S gazdag gyümölcseit jobbagy-hódolatban,
 Gögös ember, a te lábaidhoz raktam.
 De te a világot el akarnád nyelni,
 Neked a természet szent törvénye semmi,
 Telhetetlenséged határt soh' sem ismert,
 Magad ellen kész vagy kihívni az Istent.
 Kezed' felemelted ősi vagyonomra,
 Fosztogattál évről-évre, nyomról-nyomra,
 Durva erőszakkal megcsonkítád testem,
 Ott szabta ki útam, a hol nem kerestem
 S hogy bennem a régít egészen megöljed,
 Börtönnek használtad ellenem a földet.

Nem vagyok már rónák áldásos folyója,
 Hanem vagyok népek réme, megrontója.
 Nem vagyok hű cseléd, hanem zsarnok-házba
 Feltámadt rabszolga, ki bilincsét rázza.
 Haragom megárad minden új tavasszal,
 Betöltöm a léget búval és panasszal,
 Üvöltő viharnak ülve sötét szárnyán,
 Száguldok, miként egy feldühitett sárkány,
 Nyomomban vész, átok, pusztulás van írva,
 Temetek virágzó várost hullámsírba,
 Megtámadok mindent, a mi drága, féltett:
 Időd', veritéked', pénzed', békéd', élted',
 Harczolni nem szünöm, bár mit tégy, szét-
 Elviselhetellen, rettentő börtönöm! [töröm
 Égig emel gátat, még azt is áthágom!
 „Mit akarsz hát szörnyű folyó?” —

„Szabadságom!”

A katasztrófában.

Írta : Tömörkény István.

Mikor hetvenegyben kijött a törvény, hogy ezentúl főispánjai is lesznek a városoknak, ez sokaknak nem tetszett. Az autonóm jogoknak, meg meg egymásnak a csorbítását látták benne. Ennélfogva, amely napon kinevezte a király a főispánt, azon napon tisztelettel lemondott a hivataláról Réh János polgármester. Utána Pálffy Ferenc következett, aki azon időben kint a tanyáján időzött, választásáról mit sem tudott, de kimentek hozzá a rossz utakon és kocsikon az emberek, mint deputátusok, mondván : Fercsi, ezentúl te vagy a polgármester. Ferenc úr eleinte szabadkozott, de azután belenyugodott, vállalta a hivatalt, azóta viseli. Tenger idő telt el azóta s jó urunk, aki iránt a benszülött indiánus nemcsak a hivatalt illető tisztelettel, hanem gyengéd és fiúi szeretettel van, azóta ott van a helyén, ahova a polgárság akaratából rendeltetett, ép ebben a hónapban tölti be a nyolczvanadik esztendejét — tehát ez a polgármester huszonöt esztendeje egy márcziusi napon, késő éjféli bizottsági ülésen sírva fakadt és barátai karjába esett, mert azt jelentette egy eldőrrdő ágyúlövés, hogy vége a városnak, meghalt a város, oda a város, betört a víz és legel befelé.

Pár percz múlva a tanácsteremben kialudt a gáz, nyilvánvalóan mutatván, hogy a víz már a légszeszgyárig ért.

Az emberek szétmentek, mivelhogy mit csinálhassanak a sötétben.

A víz elöntötte a várost s házai fölött elterült. A nép némely része elszaladt, más része a töltéseken tanyázott, főzván a halat és tarhonyát, mert ezeknél okosabb étel amúgy sincs a kerek világon. Közben hideg volt, szeles márczius: senki el nem hinné, de úgy van, hogy ilyenkor a legokosabb találmánynak tartja az ember a subát. Vízben álltunk, magasság szerint. Némely része a házaknak derékig állott benne, más részeknek a teteje fölött rohant át az ár: elég abból annyi, hogy hatezer házból a víz elmúltával csak háromszáz körül való maradt . . .

*

Huszonöt év annyit jelentene, hogy aki huszonöt éves, nem tud erről a dologról semmi olyant, amit belőle láthatott volna. Voltakép azonban úgy van a dolog, hogy aki harmincz éves, az sem tud róla: aki öt éves volt akkor, ha látott is valamit, csak elfeledte. Vagyis, hogy az élő szegedi emberek nagyobb részére nézve is már a történelemé ez a huszonöt év előtt történt dolog, amikor itten idő előtt feltalálódott a sárga czipők divatja azon egyszerű okból, hogy fölöslegessé vált a subiczk . . .

Sárga habjaival milyen ijesztő volt a folyó „vizecske“, amely tóvá vált a városban! Micsoda jövés-menés azon a néhány utcán, amely a vízből kimaradt! Mert néhány kimaradt, azt tudjuk. Hanem hogy hol állt meg, mely ház szélénél állt meg éppen benne a víz, azt már nem igen egyértelműleg tudjuk, mert ahányszor csak erről szó volt, egyik ember mindig jobban tudta, mint a másik. Sajátságos dolog az emlékezet, amely oly könnyen felejt valódi dolgokat s helyettük tudni akar olyasmit, amiket, úgy lehet, csak álmódott.

Sétaútban tünődve hányszor állok meg valamely nagy egymásrarakott-szobás épület előtt: Uram Isten, ugyan mi volt ennek a helyén azelőtt? Azonban már nem tudom; a házak összeforogtak, az utcák kiforogtak a maguk valóság-

gából; az ember csak akkor igazodik el, ha a régi mappát meg az új mappát egymás tetejére teszi és nézi az ablaküvegen keresztül. Ebben a foglalkozásban pedig nem sok gyönyörűsége telhetik senkinek sem.

A Gamperli-promonádnak nagy fekete rudak voltak az oldalába verve korlát gyanánt, mellette árulták a pattogatott kukoriczát, sült tököket, bagolytüdőt a Tecza nenők és négykézláb járt köztük síralmas énekével a Darab Jancsi. Ma marónit mérnek a villamos lámpák alatt a Tecza nenők utódai s kétkézláb Darab Jancsik a krajczáros ujságokról énekelnek. És amerre a Tisza-szálló terül, arra felé szaladgáltunk a sárkányokkal s ahol a legszűkebb Kelemen-utczában melán szaladgál a lóvasút, azon a helyen valaha szép virágos udvar állott, amelyben igencsak lapdázttuk a nagymétát és kismétát és a szerkesztőségi udvari szobából haragosan zörgette ránk az ablakot Nagy Sándor bátyánk, hogy akkora lármá közt nem lehet ujságot csinálni; pedig abban az időben még csak minden harmadnap volt egy ujság. Valóban, abban az időben kevesebb volt az ujság és több a lapda.

*

. . . Hogy milyen volt az az éjszaka, nem tudom, mert nem voltam itthon. De másnap már hazaértem, mert küldött az apám Makóról, hogy nézzek szét a rokonság között, mi baj van. Úgy emlékszem, hogy Újszegeden túl nem eresztették a kocsit, onnan gyalog kellett bejönni, Torontálmegye parancsolván azon időben még a vízcseke túlsó oldalán. Emlékszem, hogy az innenső oldalon ment a vár felé egy fiáker a vízben és az Oroszlán-utca vége felé, amerre lehajlik, vasladikok álltak. A közeli házban, ahova be kellett mennem a rokonság végett, szintén nem túlságosan nagy víz volt, az új épület össze sem dőlt, csak a régi. Hordókra létrák voltak fektetve, azon jártak. Az apránként dülögélő régi házból pedig, ha valami holmi a víz tetején maradt, a kutya bement a vízbe érte és kifogta. Büszke volt rá nagyon.

Nem is igen lehetett ebben az időben itt több büszke embert látni, csak ezt az egy kutyát.

Hanem azután arra lejjebb, amerre a ladik elvitt Arra lejjebb, ahol mélyebben feküdtek az utcák, ott más világot mutogatott a hideg márcziusi nap, amely olykor elővillant a szomorúan szaladgáló, ócska bakaköpenyeg forma föllegek mögül. Mindenki tudja, hogy mi az, ha valaki egy utczában nevelkedik föl azon időtől kezdve, amióta az eszít érezni kezdi. Ismeri minden házát, minden kapuját, minden kéményét, háztetejét s tudja, hogy mely udvarból hajt ki legelőször az utcára az orgonavirág. Hogy hol van kutya és mely kerítés alatt kapart magának a kutya lyukat, akkorát, hogy ott a kerítést megdöngetni nem tanácsos. Meg egyéb. Az ilyen utcát ismerni szokás. Mégis, a sarokház kivételével, amely most is áll benne, nem ismertem meg az utczában semmit. Mikor a víz úgy letakarodott, hogy a romok látszottak, azt lehetett volna hinni, hogy majd udvaronként egy vagy más háznak a helyére csak ráakadunk; ez sem igaz azonban, akkor sem találtam rá az igazira. Pedig afféle fordított elejű, félemeletes volt. De ott a mélységben, ahol csak a kútágasok hegyei látszottak ki a víz alól, a halál feküdt, amely szerteséjjel szórt mindent, ami élt és eleven akart lenni.

*

A régi várost olykor keresni szoktuk, hogy hol van? A régi várost, amelyben alig volt ember, akit névszerint ne ismertünk volna, a régi várost, amelynek egész belső városában az öreg Katzky levélhordó egymaga hordta ki a póstát és lengyelül kruczifixezt, mert afféle ittragadt cseh zsandár volt ő, az istenadta. A régi várost, amelyben az utczasarkokon fehér kendőben borított talicskákban árulták öreg asszonyok a főtt kukoriczát, a régi várost, amelyben Kájblinger lakott, aki egyszer mérgében rugott, de mind a két lábával egyszerre rugott, ennélfogva elesett, — oly jóízű nevetéseket, mint ami ezen eset fölött történt, ma már ritkán terem az

Isten. A mogorva hajdúkat a nagy csizmákban, az átalvetős szíjjon a rezes karddal, a pusztázókat a pitykes bőrnadrágban, hol találhassuk? Nincsenek. Az emberek némely része, úgy lehet, megmaradt, de más gúnyába öltözködtenek. Miként az utczák. Három utczát tudok még olyant a városon, amelyek bizonyos részén ha megáll az ember, mind csak régi házat lát maga előtt. Nem tudom, meddig tart ez is. Elég az avval, hogy most még megvannak s aki a régi, elmúlt csöndes polgárváros hangulatait keresné, annak holdvilágos szelid estéken a bennük való kódorgás igen ajánlatos.

Huszonöt éve.

Árvíz emlék.

Irtó: Szávay Gyula.

Ott vagyok újra, hol huszonöt éve,
Körültem zúg a vészharangos éj;
Riadt, sikoltó nép fut és nyomában
Harsogva bög az üldöző veszély.
A rémület torz-arcza holtra sápad,
Eszegő hangja törten elreked —
S látom, látom, tájtékos rohanással
Közeledni a hullámhegyeket.

Egymás hátán át omlatag tolongva
Síkos, víztestű rémsereg rohan;
A pusztulás vad, fakó paripái,
Szennyes sörényük csapzik habosan.
Jeges lehet fülcimpájuk, vonagló
Testük halál és romlás környezi,
S egymást felfalva, egyből más alakba
Élednek át, mint Dante szörnyei.

S téged is látlak, tisztán látlak újra,
Didergő hajnal, szem nem látta kép:
Tükörbe néző, reszkető kis házak,
Leroskadó, elomló fészikék.
Meleg ruhául — könyöradományként
Sugarakat hint le a déli nap,
S benépesített úszó háztetőktől
Vesz végbúcsút a piros alkonyat . . .

A jóllakott szörny elfeküdt pihegve.
 Jégpikkelyt vont rá az éj hidege;
 Pista szeme csillant csak egyszer-egyszer,
 Ha új zsákmány dőlt mély torkába le.
 S ahányszor egy-egy zuhanás robbajja
 Jelzé, hogy benn a harc még egyre tart:
 Mély hullámdús visszhanggal viharzott
 A fáklyafényes emberlepte part.

Regényke voltam a tört gáton én is,
 Viharra vágó, kedvet kergető;
 Regényes sátor, uszó laczikonyha
 Volt nekem akkor az a háztető.
 Bontatlan álmok, értetlen sugalmak
 Zsongó világa rajzott körül ott, —
 Oh kék vizek tündére! Hol a kép már,
 Mit tükröd nekem akkor mutatott!

És kertek, nőttek fényes úri művek,
 Romok tövéből egész új világ;
 A bőbitás kis kék zöld házikókból
 Aranysisakos büszke paloták.
 Álltam tünődve, szomorún előttük,
 Örvendni egy érzés nem engedett;
 Éreztem, hogy e jött-ment kő-titánok
 Itt idegennek néznek — engemet

De hogyha éjjel szebbik álmainban,
 Szárnyam kinőtt s repültem vakmerőn,
 Csak oda szálltam, ott voltam csak otthon
 Azon a régi úszó háztetőn —
 Ott felkerestek szent emlékeim mind,
 Tanyám körül benépesült a kör:
 S amiye csak volt, ereklyéje, képe,
 Mind megmutatta a kék víztükör.

Felépítettem — egy-kettő — a várost;
 Lett régi rend és régi jó idő;
 Meghúztam a rókusai nagyharangot
 S mentem temetni mint keresztvivő.

Nagy-méta hívott, hármas-ütő lettem,
 Játékunk nézte, nézte egy leány, —
 Oh, hogy az dlom nem tarthat örökké,
 Oh, hogy az élet nem marad talány!

Amit én akkor itt hagytam örökre,
 Huszonöt éve egyre siratom;
 Képzeteemben megküzdök az árral
 Érette minden évfordulaton.
 Hullámhegyekkel, széllel és viharral
 Perlek, csatázok érte szüntelen,
 S csak újabb iszapréteget borít rá
 Minden évvel a meddő küzdelem.

Amit én akkor ott hagytam örökre,
 A bús romok közt ami itt veszett:
 Nem kincs, se marha. — drágább mindezeknél
 S pótolhatatlanabb, mint mindezek —
 Meggyászolom csendesen minden évben,
 Mert nekem annál nincs egyebem:
 Azt keresem búsan, az ifjúságom
 Túl azokon a hullámhegyeken.

1953 JUN 1 9

B4431

felv.

